

Молдован О.О.

кандидат економічних наук,
докторант відділу фінансової політики
Національного інституту стратегічних досліджень
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3776-6291>

Moldowan Aleksy

National Institute for Strategic Studies

ФІСКАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК САМОСТІЙНИЙ СКЛАДНИК СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: СПРОБА ОКРЕСЛЕННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ МЕЖ

FISCAL SECURITY AS A COMPONENT OF THE ECONOMIC SECURITY OF THE STATE: DEFINING OF INSTITUTIONAL BORDERS

У статті піднімається проблема визначення статусу фінансової безпеки в системі економічної безпеки держави. Критично переосмислюються сучасні підходи до структуризації економічної безпеки держави, згідно з якими виокремлюється фінансова безпека як складник економічної безпеки, яка складається з елементів сектору публічних фінансів та фінансового сектору, між якими немає стійкої зумовленості. Показано, що фінансова система держави є надто абстрактним і складним феноменом, є лише теоретичною моделлю для розуміння сутності фінансів. На практиці фінансова система держави розпадається на кілька незалежних секторів, у тому числі фінансовий сектор та сектор публічних фінансів. На підставі цього автором обґрунтовано тезу про те, що сама система публічних фінансів є важливим чинником економічної безпеки держави, тому фінансова безпека має розглядатися як автономна і самодостатня складова частина економічної безпеки держави. На підставі дослідження найважливіших елементів фінансової безпеки держави автором запропоновано її внутрішню структуру.

Ключові слова: економічна безпека держави, фінансова безпека держави, фінансова безпека держави.

В статье поднимается проблема определения статуса фискальной безопасности в системе экономической безопасности государства. Критически переосмысливаются современные подходы к структуризации экономической безопасности государства, согласно которым выделяется финансовая безопасность как составляющая экономической безопасности, состоящая из элементов сектора публичных финансов и финансового сектора, между которыми не существует устойчивой обусловленности. В статье обосновывается, что финансовая система государства является достаточно абстрактным и сложным феноменом, является лишь теоретической моделью для понимания сущности финансов. На практике финансовая система государства распадается на несколько независимых секторов, в том числе финансовый сектор и сектор публичных финансов. На основании этого автором обоснован тезис о том, что система публичных финансов сама по себе является важным фактором экономической безопасности государства, поэтому фискальная безопасность должна рассматриваться как автономная и самодостаточная составляющая экономической безопасности государства. На основании исследования важнейших элементов фискальной безопасности государства автором предложена ее внутренняя структура.

Ключевые слова: экономическая безопасность государства, финансовая безопасность государства, фискальная безопасность государства.

The author raises the problem of identification of the status of fiscal security within the system of economic security of the state. Until now, the scientific community of Ukraine has been dominated by the approach determining fiscal security as part of financial security. This point of view is particularly markedly reflected in the Guidelines for assessing the level of economic security of Ukraine. The document does not mention "fiscal security", however, some components of the fiscal security have been included in financial security (budget security, security of the public debt policy) along with such components as monetary security, security of the bank system, that are referred to completely different area. At the same time, such important fields as tax security and customs security have not been

considered. In this context, the author argues, that mixing the elements of public finance sector, private finance sector and monetary policy together within one section is a methodological inaccuracy. Public finance system itself is one of the crucial factors of the economic security of the state. It is characterised by internal unity and autonomy in relation to other sectors of the economy, therefore fiscal security should be considered as an autonomous component (but not hermetically sealed against other ones) of the economic security of the state. The author draws attention to the fact, that financial system of the state is an abstract and complex phenomenon, which is only a theoretical model for understanding the essence of finance. In practice, the financial system of the state consists of several independent sectors, including the financial sector and the public finance sector. Financial sector and the public finance sector play different roles in countries with weak market institutions in the terms of ensuring economic security. In addition, their interrelationships and interdependencies are not strong and significant enough to combine these two sectors within the financial security system. Based on the considerations outlined in the article two separate components of the economic security of the state are proposed to be distinguished – financial security and fiscal security. An internal structure of each component is introduced as well in the article, which allows to define their institutional borders.

Key words: economic security of the state, financial security of the state, fiscal security of the state.

Постановка проблеми. В умовах зростання напруженості на міжнародній арені, пов'язаної з боротьбою за ресурси та сфери впливу, що супроводжується загостренням стосунків між державами як суб'єктами міжнародної політики, завдання забезпечення високого рівня національної безпеки набуває першочергового значення в переліку пріоритетів зовнішньої і внутрішньої політики держави.

Враховуючи, що на сучасному етапі розвитку системи міжнародних відносин військові методи агресії проти супротивників заміщуються економічними, в системі національної безпеки держави на перший план виходить її економічний складник, що актуалізує науково-теоретичний та політико-прикладний інтерес до цієї тематики.

Незважаючи на процес поступового ослаблення впливу публічної влади в багатьох сферах суспільних відносин, інститут держави й надалі виконує ключову роль у забезпеченні безпеки її громадян. Саме держава є відповідальною за утримання на високому рівні обороноздатності країни, сталого та збалансованого розвитку економіки та соціальної стабільності. Реалізація перелічених функцій вимагає відповідного фінансового забезпечення та ефективної політики їх перерозподілу поміж цими напрямками.

У цьому контексті набуває актуальності перегляд парадигми фіскальної політики держави. У нових умовах є доцільним розширення її ролі та значення. На зміну інструментального підходу до трактування фіскальної політики, відповідно до якого вона є інструментом реалізації обмеженого переліку економічних і соціальних завдань, має прийти концепція фіскальної безпеки держави, в межах якої стабільність і ефективність системи державних фінансів розглядається як один із найважливіших чинників економічної безпеки держави.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. У результаті того, що завдання забезпечення високого рівня фіскальної безпеки сьогодні є вкрай актуальним для більшості країн світу, особливо тих, які зіштовхнулися з проявами агресії зі сторони інших акторів міжнародної політики, в останні роки суттєво зріс інтерес наукової спільноти до цього напрямку економічної науки. Важливі питання і певні аспекти фіскальної безпеки розглядаються у працях таких науковців: О. Власюка [1; 2], Я. Жаліло [3; 4], Л. Шемаєвої [5; 6; 9], Т. Єфименко [7], А. Сухорукова [8], Д. Гладких [9; 10], М. Єрмошенка [11] та інших.

Більше того, в Україні з'явилися декілька нових важливих робіт, які активізують дослідження саме фіскальної безпеки держави, концептуалізуючи цей феномен і надаючи йому статусу автономної сфери в системі економічної безпеки держави. Серед фахівців, які розвивають цей напрям, варто назвати таких, як: О. Баранецька [12; 13; 16], В. Мартинюк [14; 15; 16], Ю. Касперович [9; 17; 18]. Завдяки працям згаданих науковців поняття фіскальної безпеки держави отримало відповідне теоретико-методологічне підґрунтя та стало об'єктом окремих досліджень у межах теорії економічної безпеки держави.

Виокремлення не вирішених раніше проблем. Враховуючи те, що дослідження фіскальної безпеки держави як автономної сфери економічної безпеки є відносно новим напрямом, деякі аспекти цієї проблематики все ще не отримали належної уваги. Однією з ключових проблем залишається обґрунтування місця фіскальної безпеки в системі економічної безпеки та її зв'язок із фінансовою безпекою держави. Нині не всі науковці виокремлюють фіскальну безпеку як самостійну сферу економічної безпеки держави. Частина фахівців розглядає її певні складники як елементи фінансової без-

пеки держави, що, на наш погляд, не повною мірою враховує нові реалії, а саме підвищення ролі сектору публічних фінансів у системі економічної безпеки держави, що спостерігається в останнє десятиріччя.

У цьому контексті **метою статті** є обґрунтування необхідності виокремлення фіскальної безпеки в системі економічної безпеки держави як самостійного складника. Має це не лише теоретичне значення, але також політико-прикладне, оскільки без чіткого розуміння значення фіскальної безпеки в межах економічної безпеки держави, стратегія і тактика її забезпечення є фрагментарними і залишають поза увагою дуже важливі завдання.

Виклад основного матеріалу. У сучасних країнах система публічних фінансів є одним із найважливіших чинників економічної безпеки держави. Вона є ключовим механізмом, що забезпечує внутрішній соціально-економічний розвиток країни. Ефективна та збалансована система публічних фінансів дає змогу публічній владі вирішувати надскладні макроекономічні завдання та ефективно реагувати на ризики і загрози зовнішнього та внутрішнього характеру. Натомість дисбаланси в системі публічних фінансів ослаблюють спроможність державної влади до протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам. Кризові явища в секторі публічних фінансів можуть не лише призвести до серйозних негативних тенденцій в економіці, але також і спровокувати глибокі інституціональні кризи, що є джерелом серйозних загроз для економічної безпеки держави.

На жаль, попри те, що наукові і аналітичні дослідження у сфері економічної безпеки розпочалися в Україні ще в кінці ХХ століття, роль сектору публічних фінансів як чинника економічної безпеки держави до цього часу не повністю розкрита, відповідно, фіскальна безпека не розглядається як самостійна складова частина економічної безпеки. Однією з причин цієї проблеми є те, що ще на початку становлення цієї дисципліни в Україні вітчизняною науковою спільнотою було сформовано досить стійку парадигму, яка забезпечила значний розвиток цього наукового напрямку, проте досить повільно реагувала на нові тенденції. У зв'язку з цим деякі її положення втратили актуальність.

Одним із таких положень, які, на наш погляд, повинні бути піддані критичному аналізу, є підхід до структуризації системи економічної безпеки, згідно з яким виокремлюється декілька її важливих складників. Перелік складників може змінюватися залежно від позиції, яку займає певний науковець або наукова школа, проте серед них завжди є фінансова безпека держави. Наприклад, О. Власюк пропонує розглядати

категорію «економічна безпека» у функціонально-структурному аспекті, тобто як сукупність взаємопов'язаних систем безпеки, які відображають функціонування окремих „блоків” або сфер економічної системи держави. На цій підставі він виділяє інвестиційну, фінансову і зовнішньоекономічну безпеки, які чинять особливий вплив на стан національної безпеки загалом [2, с. 22]. В. Амітан виділяє енергетичну, фінансову, соціальну, інноваційно-технологічну, продовольчу, зовнішньоекономічну, демографічну та екологічну складові частини економічної безпеки держави [19, с. 15]. Іншої думки дотримується М. Єрмошенко, який вважає, що до категорії «економічна безпека держави» доцільно відносити фінансову, внутрішньоекономічну і зовнішньоекономічну складові частини [11, с. 29].

Найбільш широко структуру економічної безпеки представлено в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [20]. Згідно з цим документом, складовими частинами економічної безпеки є: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки.

На нашу думку, цей підхід потребує певного удосконалення. Наведені вище підходи до структуризації економічної безпеки в деякій мірі ґрунтуються на довільному виокремленні і поєднанні певних структурних елементів, що мають різну природу. Аналізуючи складники економічної безпеки, наведені у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, ми дійшли висновку, що не існує чіткого критерію, на основі якого економічна безпека держави була розподілена саме на такі складники, що представлені в документі. Розробники цього документу суб'єктивно визначили певні сфери (або сектори) економіки, стан яких впливає на економічну безпеку держави. Такий підхід має право на існування, оскільки для різних держав різні сфери економіки в системі координат політики забезпечення економічної безпеки будуть мати різну вагу. В цьому контексті спроби впровадження до теорії економічної безпеки стандартного переліку складників цієї системи не є обґрунтованим і не становить практичної вартості.

Натомість доцільним є опрацювання загальноприйнятого методологічного підходу до структуризації економічної безпеки, на підставі якого наукові школи різних країн можуть розділяти її на такі складники, які в найкращий спосіб відповідатимуть специфіці економіки тих держав. На наше переконання, він має базуватися на об'єкті економічної безпеки. У нау-

ковій думці нині немає загальноприйнятого підходу щодо дефініції цього поняття. Узагальнюючи значну кількість праць, присвячених цій тематиці, можемо виокремити дві найбільш поширені позиції. Згідно з першою, об'єктом економічної безпеки є здатність економіки ефективно нівелювати загрози для економічній безпеки держави. Відповідно до другого підходу об'єктом економічної безпеки є певний стан економіки, за якого вона зберігає стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз.

На нашу думку, об'єкт економічної безпеки належить формулювати саме як певний стан економіки. Це зумовлено тим, що емпірично оцінити «стан» економіки можна більш точно та об'єктивно, аніж її «здатність» до нейтралізації загроз. Виходячи з того, що під об'єктом економічної безпеки держави ми розуміємо стан економіки, який забезпечує достатню стійкість держави щодо внутрішніх та зовнішніх загроз, структура економічної безпеки має відображати відповідний стан певних елементів економіки.

Якщо триматися такого підходу, складники економічної безпеки держави мають корелюватися з певними важливими і відносно автономними сферами економіки, безпека яких у підсумку забезпечує безпеку всієї економіки. Кожна така сфера має характеризуватися певною внутрішньою єдністю і автономністю щодо інших сфер економіки. Наприклад, абсолютно обґрунтованим є виокремлення енергетичної безпеки держави, об'єктом якої є енергетичний комплекс держави. Він є певною цілісною сферою економіки, яка має власну матеріальну інфраструктуру та відповідну правову базу для функціонування. Це дає змогу чітко формулювати цілі, завдання, пріоритети державної політики забезпечення енергетичної безпеки країни.

У цьому контексті певної ревізії потребує підхід до виокремлення в межах економічної безпеки держави такої складової частини, як фінансова безпека. Підхід, який є загальноприйнятим серед більшості українських фахівців, містить певні контрверсійні положення. Першою проблемою є те, що зазвичай її дефініція визначається в досить загальних категоріях. Наприклад, відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України фінансова безпека – це стан фінансової системи країни, «за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни» [20]. Другою проблемою концепції фінансової безпеки є те, що до неї, як правило, включається широкий перелік автономних

елементів, часто пов'язаних між собою досить опосередковано. Це, в свою чергу, є наслідком спроби охопити надто широке поняття фінансової системи держави.

На нашу думку, це не є оптимальним методологічним підходом до структуризації економічної безпеки. Причиною є занадто широкий і складний об'єкт, який впроваджено у фокус фінансової безпеки держави. Поняття «фінансова система держави» є досить елегантною теоретичною конструкцією, проте вона репрезентує дещо спрощену модель цієї сфери економіки. Модель цілісної фінансової системи держави була поширена в західній науковій думці в середині ХХ століття, коли окремі елементи цієї системи знаходилися на ранніх стадіях розвитку. З того часу поняття фінансової системи держави пройшло дуже інтенсивний період еволюції. Ця система фактично «розпалася» на кілька самостійних складників, які сьогодні вже неможливо поєднати в межах однієї системи.

У результаті таких тенденцій у західній науковій думці і практиці виокремилися два інституційно самостійні поняття – «фінансовий сектор» і «сектор публічних фінансів». Фінансовий сектор (financial sector) визначається як сфера економіки, що складається з суб'єктів, які надають фінансові послуги комерційним та роздрібним клієнтам. Цей сектор включає широкий спектр галузей, в тому числі банки, інвестиційні компанії, страхові компанії тощо. Характерною рисою цього сектору є те, що в його рамках циркулюють приватні кошти.

Сектор публічних фінансів (найчастіше застосовується термін public finance system, менш поширеним є public finance sector або просто government), пов'язаний з мобілізацією і перерозподілом публічних коштів, тобто фінансових засобів, спрямованих на реалізацію суспільних інтересів, репрезентантом який є держава.

Фактично і перший, і другий сектор регулюють рух фінансових засобів та ресурсів в економіці, тому не являються герметично відокремленими. Більше того, в умовах розвитку нових каналів перетікання коштів між приватним і публічним секторами формуються нові форми взаємодії. Проте кожен сектор має різні регуляції, об'єкти регуляції та власну інфраструктуру. Кожен сектор характеризується різними засадами функціонування, що робить їх достатньо незалежними один від одного.

Не піддається сумніву, що два зазначених сектори в межах фінансової системи держави мають надважливе значення для забезпечення високого рівня економічної безпеки держави. Водночас їхня роль у різних країнах істотно відрізняється. У країнах із кристалізованою

ринковою моделлю економіки розвинений фінансовий сектор (мається на увазі financial sector) є одним із ключових механізмів, що забезпечує внутрішній соціально-економічний розвиток країни і визначає позицію держави на міжнародній арені.

Проте в країнах зі слабкими ринковими інститутами, в тому числі таких як Україна, ключову роль у системі економічної безпеки держави відіграє сектор публічних фінансів (public finance sector). Тільки ефективна система публічних фінансів дає змогу державі протидіяти зовнішнім і внутрішнім загрозам.

На основі такого поділу фінансової системи держави видається доцільним переглянути поняття і зміст фінансової безпеки держави. Варто підкреслити, що розробники Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України зауважили, що поняття «фінансова безпека» в їх визначенні є надто широким, тому остання є єдиною зі всіх складових частин економічної безпеки, яка додатково була розподілена на кілька інших «субскладових». Зокрема, виділено: банківську безпеку; безпеку небанківського фінансового ринку; боргову безпеку; бюджетну безпеку; валютну безпеку; грошово-кредитну безпеку. Цей підхід видається дещо заплутаним і неефективним. У ньому зроблена спроба врахувати певні елементи і financial sector і public finance sector, проте зроблено це фрагментарно й еkleктично.

З урахуванням цих зауважень видається доцільним удосконалити методологічну оптику досліджень у сфері економічної безпеки держави. Поняття «фінансова безпека» варто привести у відповідність до підходу, згідно з яким фінансова система держави складається з кількох незалежних систем.

У цьому контексті доцільно звузити поняття фінансової безпеки держави до певного стану фінансового сектору країни (financial sector), за якого економіка держави є стійкою до зовнішніх і внутрішніх загроз.

Фінансова безпека має включати декілька елементів, а саме:

- банківську безпеку,
- безпеку фондового ринку,
- безпеку страхового та інвестиційного ринків.

Натомість як самостійну складову частину економічної безпеки варто впровадити фінансову безпеку держави, фокус якої сконцентрований на відповідному стані системи публічних фінансів (public finance sector).

Варто підкреслити, що в українській науковій спільноті вже зроблено перші спроби визначення та концептуалізації поняття фінансової безпеки держави. Наприклад, О. Барановська

визначає фінансову безпеку держави як «здатність суб'єкта (держави, регіону) забезпечити запланований рівень фінансових надходжень до бюджетів держави з метою здійснення необхідних державних витрат і гарантування економічного суверенітету держави, її макроекономічної стабільності та реалізації стратегії соціально-економічного розвитку [13, с. 22–23].

Ю. Касперович визначає поняття фінансової безпеки як «забезпечення платоспроможності та стійкості системи публічних фінансів, що досягається шляхом управління параметрами видатків, оподаткування та збалансування бюджетів, міжбюджетних відносин, організаційно-правовими та інституційними засадами бюджетного процесу для реалізації національних інтересів держави в умовах обмежених ресурсних можливостей» [18, с. 9].

Приведенні дефініції фінансової безпеки свідчать про те, що в українській науковій спільноті фахівців, що займаються питаннями економічної безпеки, поступово артикулюється методологічний підхід, відповідно до якого фінансова безпека розглядається як цілісна й автономна складова частина економічної безпеки держави.

Розвиваючи цю тенденцію, але тримаючись трактування економічної безпеки як певного стану економіки, поняття «фінансова безпека держави» пропонуємо сформулювати як стан системи публічних фінансів, за якого фінансові ресурси держави, позабюджетних інститутів та фондів, органів місцевого самоврядування перерозподіляються і використовуються в такий спосіб, який забезпечує реалізацію ключових завдань державної політики та дозволяє державі нейтралізувати зовнішні і внутрішні загрози для її економічної і соціальної стабільності.

На підставі такої дефініції пропонуємо виокремити найбільш важливі елементи фінансової безпеки держави. На наш погляд, вона повинна містити такі складники, як:

- бюджетна безпека,
- податкова безпека,
- митна безпека,
- боргова безпека,
- безпека місцевих фінансів.

Така структуризація фінансової безпеки держави враховує її найважливіші складники, стан яких впливає на важливі індикатори економічної безпеки держави.

Запропонований підхід до визначення поняття фінансової безпеки держави та її структуризації дає змогу обґрунтувати те, що ця сфера економіки характеризується певною внутрішньою єдністю та автономністю щодо інших сфер економіки, в тому числі фінансового сектору. На цій підставі ми вважаємо, що фінансова безпека держави не повинна бути

розпорошена в межах фінансової безпеки, а має стати самостійною складовою економічної безпеки держави.

Висновки. Таким чином, ми можемо констатувати, що парадигма економічної безпеки держави, яка сформована в Україні завдяки значним напрацюванням вітчизняних учених, потребує постійного розвитку та вдосконалення. Одним з напрямів її оновлення є перегляд внутрішньої структури економічної безпеки.

Розглядаючи прийняту в українському науковому середовищі структуру економічної безпеки, ми дійшли висновку, що фіскальна безпека має розглядатися як автономна і самодостатня складова частина економічної безпеки держави. У державах зі слабкими

ринковими інститутами фінансовий сектор та сектор публічних фінансів відіграють різну роль у системі забезпечення економічної безпеки держави. Крім того, їхні взаємозв'язки і взаємозалежність не є настільки міцними і суттєвими, щоб розглядати ці дві сфери в межах однієї складової частини системи економічної безпеки.

Перспективи подальших досліджень. Концептуалізація фіскальної безпеки держави перебуває лише на початкових стадіях. Опрацювання понятійно-категоріального апарату та визначення ролі фіскальної безпеки в системі економічної безпеки держави відкриває перспективу для поглиблення дослідження її важливих параметрів, а саме чинників, індикаторів та загроз.

Список використаних джерел:

1. Власюк О.С. Актуальні проблеми фінансової безпеки України в умовах посткризової трансформації : монографія. Київ: НІСД, 2014. 432 с.
2. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. Київ: Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України, 2008. 48 с.
3. Жаліло Я.А. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку. *Стратегічна панорама*. 2004. № 3. С. 97–104.
4. Жаліло Я.А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави. Київ: НІСД, 2009. 336 с.
5. Шемаєва Л.Г. Оцінка рівня фінансової безпеки сектору державних фінансів України. *Фінанси України*. 2012. № 1. С. 116–122.
6. Шемаєва Л.Г., Онофрійчук В. П. Методика оцінки рівня фінансової безпеки сектору державних фінансів України. *Проблеми науки*. 2012. № 3. С. 38–43
7. Єфименко Т.І. Фіскальна та монетарна безпека національної економіки. Київ: ДНУ «Акад. фін. управління», 2016. 447 с.
8. Сухоруков А.І. Проблеми фінансової безпеки України : монографія. Київ: НІПМБ, 2005. 140 с.
9. Шемаєва Л.Г., Касперович Ю.В., Гладких Д.М. Зміцнення фінансової безпеки України шляхом посилення координації фіскальної та монетарної політики держави. *Стратегічна панорама*. 2017. № 2. С. 56–64.
10. Гладких Д.М. Вплив банків з капіталом російського державного походження на фінансову безпеку України. *Стратегічні пріоритети*. 2017. № 3 (44). С. 125–133.
11. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави. Київ: КНТЕУ, 2001. 308 с.
12. Баранецька О.В. Проблеми та стратегічні орієнтири забезпечення фіскальної безпеки держави. *Легалізація економіки та протидія корупції в системі економічної безпеки держави* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 31 травня 2013 р. Львів, 2013. С. 39–44.
13. Баранецька О.В. Фіскальна безпека держави: концептуальні засади та шляхи забезпечення : дис ... канд. екон. наук: 21.04.01. Київ, 2014. 232 с.
14. Мартинюк В.П., Баранецька О.В. Окремі заходи щодо забезпечення фіскальної безпеки держави: зарубіжний досвід. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Науки: економіка, політологія, історія. 2013. № 26 (205). С. 23–31.
15. Мартинюк В.П., Баранецька О.В. Оценка отдельных показателей фискальной безопасности государства. *Бизнес Информ*. 2013. № 8. С. 15–21.
16. Мартинюк В.П., Баранецька О.В. Фіскальна безпека держави: концептуальні засади та шляхи забезпечення : монографія. Тернопіль: Крок, 2015. 206 с.
17. Касперович Ю.В. Фіскальна безпека держави в умовах гібридної війни. *Економіка та держава*. 2019. № 2. С. 64–71.
18. Касперович Ю.В. Фіскальна безпека держави в умовах гібридної війни: аналітична доповідь. Київ : Фенікс, 2019. 128 с.
19. Амитан В.Н. Экономическая безопасность: концепция и основные модели. *Економічна кібернетика*. 2009. № 3–4. С. 13–20.
20. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» від 29 жовтня 2013 року № 1277». *Офіційний веб-портал Міністерства економічного розвитку і торгівлі України*. URL: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm. URL: (дата звернення: 20.03.2020).

References:

1. Vlasiuk O.S. (2014) *Aktualni problemy finansovoi bezpeky Ukrainy v umovach postkryzovoi transformatsii* [Actual problems of financial security of Ukraine in the conditions of post-crisis transformation]. Kyiv: NISD. [in Ukrainian].
2. Vlasiuk O.S. (2008) *Teoria i praktyka ekonomichnoi bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku* [Theory and practice of economic security in the system of science of economics]. Kyiv: Nats. In-t probl. mizhnar. bezpeky. [in Ukrainian].
3. Zhalilo Y.A. (2004) Do formuvannya kategorialnogo aparatu nauki pro ekonomichnu bezpeku [About formation of the categorical apparatus of the science of economic security]. *Strategic panorama*, no 3, pp. 97–104.
4. Zhalilo Y.A. (2009) *Teoria ta praktyka formuvannia efektyvnoi ekonomichnoi strategii derzhavy* [Theory and practice of forming an effective economic strategy of the state]. Kyiv: NISD. [in Ukrainian].
5. Shemaeva L.G. (2012) Otsinka rivnia finansovoi bezpeky sektoru derzhavnykh finansiv Ukrainy [Estimation of the level of financial security of the public finance sector of Ukraine]. *Finance of Ukraine*, no. 1, pp. 116–122.
6. Shemaeva L.G., Onofriyчук V.P. (2012). Metodyka otsinky rivnia finansovoi bezpeky sektoru derzhavnykh finansiv [Methods for assessing the level of financial security of the public finance sector of Ukraine]. *Problems of Science*, no. 3, pp. 38–43.
7. Efimenko T.I. (2016) *Fiskalna ta monetarna bezpeka natsionanoi ekonomiky* [fiscal and monetary security of the national economy]. Kyiv: Academy of Financial Management. [in Ukrainian].
8. Sukhorukov A.I. (2005) *Problemy finansovoi bezpeky Ukrainy* [Issues of financial security of Ukraine]. Kyiv: NIPMB. [in Ukrainian].
9. Shemaeva L.G., Kasperovich Y.V., Gladkykh D.M. (2017) Zmitsnennia finansovoi bezpeky Ukrainy shlyahom posylennia koordinatsii fiskalnoi ta monetarnoi politiki derzhavy [Strengthening the financial security of Ukraine by strengthening the coordination of fiscal and monetary policy of the state]. *Strategic panorama*, no. 2, pp. 56–64.
10. Gladkykh D.M. (2017) Vplyv bankiv z kapitalom rosyjskogo derzhavnogo pohodzhennia na finansovu bezpeku Ukrainy [Influence of Russian state banks on the financial security of Ukraine]. *Strategic priorities*, no. 3 (44), pp. 125 – 133.
11. Ermoshenko M.M. (2001) *Finansova bezpeka derzhavy* [Financial security of the state]. Kyiv: KNTEU, 308 p. [in Ukrainian].
12. Baranetska O.V. (2013) Problemy ta strategichni orientyry zabezpechennia fiskalnoi bezpeky derzhavy [Problems and strategic guidelines for ensuring the fiscal security of the state]. Proceedings of the *Legalizatsia ekonomiki ta protydia koruptsii v systemi ekonomichnoi bezpeky derzhavy (Ukraine, Lviv, May 31, 2013)*. Lviv: LNU, pp. 39–44.
13. Baranetska O.V. (2014) *Fiskalna bezpeka derzhavy: kontseptualni zasady ta shlyachy zabezpechenia* [Fiscal security of the state: conceptual principles and ways of providing] (PhD Thesis), Kyiv: The National Institute for Strategic Studies.
14. Martyniuk V.P. (2013) Okremi zachody schodo zabezpechennia fiskalnoi bezpeky derzhavy: zaru-bizhny dosvid [Some measures to ensure the fiscal security of the state: foreign experience]. *The Scientific Bulletin of the Odessa National Economic University*, no. 26 (205), pp. 23–31.
15. Martyniuk V.P., Baranetska O.V. (2013), Otsenka otdelnykh pokazateley fiskalnoi bezopasnosti gosudarstva [Estimation of separate indicators of fiscal security of the state]. *Biznes Inform*, no 8, pp. 15–21 pp.
16. Martyniuk V.P., Baranetska O.V. (2015) *Fiskalna bezpeka derzhavy: kontseptualni zasady ta shlyachy zabezpechenia* [Fiscal security of the state: conceptual principles and ways of providing]. Ternopil: Krok. [in Ukrainian].
17. Kasperovich Y.V. (2019) Fiskalna bezpeka derzhavy v umovah gibridnoi viyny [Fiscal security of the state in the conditions of hybrid war]. *Ekonomika ta derzhava*, no.2, pp. 64–71.
18. Kasperovich Y.V. (2019) *Fiskalna bezpeka derzhavy v umovach gibridnoi viyny: analitychna dopovid* [Fiscal security of the state in the conditions of hybrid war: analytical report] Kyiv: Feniks. [in Ukrainian].
19. Amitan V.N (2009). Ekonomicheskaya bezopasnost: kontseptsiya i osnovnyie modeli [Economic security: concept and basic models]. *Ekonomichna kibernetika*, no. 3–4, pp. 13–20.
20. Nakaz Ministerstva ekonomiky Ukrainy vid 29.10.2013 No 1277 "Pro zatverdzhennia metodyky roz-rahunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy" [The order Ministry of Economy of Ukraine dated 29 October 2013 r. Number 1277 "On approving the methodology of calculation of economic security of Ukraine"]. Available at: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm7 (accessed 20 April 2020).